

Іванок Дмитро Вікторович

Кандидат географічних наук, докторант

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

НАН України (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-7744-8368>

e-mail: dmytro.ivanok@gmail.com

ПРИРОДНОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇН-ЧЛЕНІВ BRICS ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПОЛЮСУ КОНТРСИЛИ ЗАХОДУ

Резюме

У статті досліджено природно-ресурсний потенціал держав об'єднання BRICS як чинник формування альтернативного геополітичного центру сили в умовах трансформації сучасного світового порядку. Здійснено комплексний аналіз ролі енергетичних ресурсів і критичних мінералів у забезпеченні економічного розвитку та посиленні геополітичного впливу держав BRICS. Особливу увагу приділено здатності об'єднання трансформувати ресурсний потенціал у дієвий інструмент геополітичного протистояння із Заходом в умовах сучасних кризових процесів, зокрема конфлікту навколо Ірану.

У результаті дослідження встановлено, що концентрація значних запасів енергетичних ресурсів і критичних мінералів у країнах BRICS формує об'єктивні передумови для посилення їхнього геополітичного впливу через контроль глобальних ланцюгів постачання та створення нових економічних залежностей на світових ринках. Виявлено, що природно-ресурсний потенціал держав BRICS є важливою передумовою формування багатоплярної моделі світопорядку. Обґрунтовано, що внутрішня неоднорідність об'єднання, відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях держав-учасниць та відсутність узгодженої геостратегічної політики істотно обмежують можливості трансформації BRICS у консолідований геополітичний блок. З'ясовано, що ефективність використання ресурсного потенціалу як інструменту політичного впливу безпосередньо залежить від рівня стратегічної координації між державами-учасницями. Окреслено основні чинники, що сприяють або перешкоджають перетворенню природних ресурсів

на інструмент геополітичного впливу в умовах глобальної нестабільності. Узагальнено підходи до оцінки ресурсного потенціалу BRICS у контексті сучасної конкуренції із Заходом та продемонстровано взаємозв'язок між ресурсною забезпеченістю, економічною самодостатністю та геополітичними амбіціями об'єднання.

Підсумовано, що BRICS має значний потенціал для формування альтернативного центру сили у світовій політиці, однак його реалізація залежить від здатності держав-учасниць до стратегічної консолідації, подолання внутрішніх суперечностей та ефективного використання ресурсних важелів на геополітичній арені.

Ключові слова: BRICS; геополітика ресурсів; критичні мінерали; геополітична конфронтація; енергетична безпека; геополітичні полюси сили.

Вступ

У сучасних умовах трансформації світового порядку відбувається поступовий відхід від однополярної моделі до конфігурації, що характеризується зростанням конкуренції між кількома центрами сили. Цей процес супроводжується не лише перерозподілом економічних ресурсів, але й загостренням геополітичного суперництва між державами та інтеграційними об'єднаннями, які прагнуть переглянути наявний баланс сил у глобальному масштабі. У цьому контексті природні ресурси набувають статусу одного з важливих інструментів геополітичного впливу, оскільки контроль над енергетичними потоками, стратегічними мінералами та сировинними ринками дозволяє державам формувати власні зони впливу й посилювати позиції в глобальному протистоянні.

Особливої актуальності ці процеси набувають на тлі сучасних військово-політичних конфліктів, зокрема ескалації протистояння навколо Ірану, до якого прямо або опосередковано залучені країни Заходу, передусім США, а також їхні союзники, зокрема Ізраїль, і водночас держави, що входять до BRICS або тяжіють до нього, зокрема Іран, Росія та Китай. Водночас цей конфлікт виявив суттєву внутрішню неоднорідність самого об'єднання BRICS: такі його нові учасники, як ОАЕ та Саудівська Аравія, фактично продемонстрували орієнтацію на співпрацю із західними партнерами, що ставить під сумнів здатність BRICS діяти як консолідований геополітичний блок. Паралельно простежується і фрагментація західного табору, оскільки частина традиційних союзників США не продемонструвала повної політичної та військової консолідації у відповідь на зазначені виклики.

На цьому тлі зростає значення BRICS як потенційного центру сили, що об'єднує держави Глобального Півдня зі значним природноресурсним

потенціалом. Об'єднання поступово трансформується з платформи економічної взаємодії в суб'єкт геополітичної конкуренції, який претендує на формування альтернативної моделі світового порядку. Важливим підґрунтям таких амбіцій є концентрація значних запасів енергетичних ресурсів, стратегічних мінералів і критично важливої сировини, що потенційно може бути використано як інструмент політичного тиску та перерозподілу глобальних впливів.

Водночас важливою проблемою залишається питання, чи є наявність потужного природноресурсного потенціалу достатньою умовою для трансформації BRICS у повноцінний геополітичний центр сили. Суттєвими стримувальними чинниками є внутрішня різноманітність об'єднання, відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях його членів, а також різний рівень готовності до відкритої конфронтації із Заходом. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження не лише ресурсного потенціалу BRICS, але і його реальної здатності бути конвертованим у геополітичний вплив у сучасних умовах глобальної нестабільності.

Сучасні дослідження геополітичних трансформацій дедалі більше зосереджуються на ролі ресурсного чинника у формуванні нових центрів сили та зміні глобального балансу впливу. У цьому контексті значну увагу приділено аналізу об'єднання БРІКС, геополітичних ресурсів та трансформації міжнародної системи.

У вітчизняному науковому дискурсі сучасні виклики глобальної безпеки, зокрема енергетичні та ресурсні аспекти, розглядає О. Буряченко [1, с. 28 — 34]. Автор підкреслює, що енергетичний чинник стає елементом міжнародної безпеки та одним з основних інструментів геополітичного впливу.

Енергетичну безпеку в умовах військових загроз аналізують І. Жаровська та А. Бобко [2, с. 46 — 51], акцентуючи на вразливості держави до зовнішнього впливу через енергетичні ресурси. Ці висновки підтверджують тезу про зростання ролі ресурсного чинника в сучасних конфліктах.

Геополітичне значення природних ресурсів комплексно досліджує Д. Іванок [3; 4, с. 1735 — 1752; 5, с. 760 — 774]. У дослідженні, присвяченому Арктиці, автор розглядає боротьбу за ресурси як чинник зміни глобального балансу сил, тоді як у праці про рідкоземельні метали підкреслюється їх роль як стратегічного інструменту геополітики.

Розвиток БРІКС у контексті глобалізаційних процесів аналізує Ю. О. Кусакова [6], звертаючи увагу на економічний вимір діяльності об'єднання. Водночас у її роботі лише частково розкрито геополітичний аспект функціонування БРІКС, що засвідчує наявність дослідницької прогалини.

І. Ахмад, А. Хайдер та Дж. Афзал [7, с. 80 — 95] аналізують вплив розширення БРІКС на геополітичні процеси на Близькому Сході. Автори обґрунтовують, що інтеграція країн регіону до об'єднання сприяє перерозподілу впливу на користь Глобального Півдня та створює передумови для послаблення домінування західних держав, передусім США. А. Водночас наголошується на зростанні ролі енергетичних ресурсів як інструменту геополітичного впливу, що корелює із сучасними конфліктами в регіоні.

Трансформацію міжнародних відносин крізь призму сучасних конфліктів, зокрема війни в Україні, розглядає М. Дінке [8, с. 190 — 204], акцентуючи увагу на впливі на логіку класичної геополітики та посиленні боротьби за ресурси. Автор підкреслює, що міжнародна система характеризується переходом до конфліктної багатополарності, де ресурси та контроль над ними відіграють значну роль у формуванні глобального балансу сил.

Вагомий внесок у розвиток концепції енергетичної геополітики зробили К. Куземко та співавтори [9, с. 531 — 565], які пропонують підхід «геополітичної економіки енергетики». Науковці доводять, що енергетичні ресурси та процеси енергетичного переходу є інструментами формування нових геополітичних ієрархій, а конкуренція за доступ до них визначає характер сучасних міжнародних відносин.

Феномен «ресурсної сили» досліджують В. Х. Лі та колеги [10], звертаючи увагу на стратегічне значення критичних мінералів. Автори доводять, що контроль над ланцюгами постачання таких ресурсів створює можливості для здійснення політичного тиску та формування довгострокових політичних переваг, що є особливо актуальним у контексті технологічної конкуренції між провідними державами.

Ґрунтовний аналіз співпраці країн БРІКС у сфері виробництва мінеральних ресурсів здійснив М. Мюллер [11, с. 215 — 241]. Автор доходить висновку, що попри значний ресурсний потенціал об'єднання не функціонує як консолідований геополітичний актор через розбіжність національних інтересів, що обмежує можливість ефективного використання ресурсів як спільного інструменту впливу.

Таким чином, аналіз наукових публікацій свідчить про значний інтерес до проблематики ресурсної геополітики та ролі BRICS у трансформації світового порядку. Водночас більшість досліджень або зосереджується на окремих аспектах (енергетика, мінерали, регіональні конфлікти), або не враховує сучасні геополітичні реалії, зокрема конфлікт навколо Ірану та внутрішню неоднорідність як BRICS, так і Заходу. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу потенціалу природних ресурсів BRICS як чинника формування альтернативного центру геополітичної сили, що і становить предмет цього дослідження.

Попри значну кількість досліджень у сфері геополітики ресурсів і ролі BRICS, низка аспектів залишається недостатньо вивченою. Зокрема, потребує подальшого аналізу використання критичних мінералів як інструменту геополітичного впливу в умовах енергетичного переходу та нових ланцюгів постачання. Обмежено досліджено можливості консолідації ресурсного потенціалу країн BRICS для формування альтернативного центру сили, а також вплив внутрішніх суперечностей членів об'єднання на їхню спільну спроможність до узгодження як ресурсної політики, так і геополітичної стратегії контрдій Заходу.

Внесок статті полягає в комплексному аналізі ролі природних ресурсів і критичних мінералів у формуванні геополітичного потенціалу BRICS в умовах трансформації глобального порядку. Систематизовано підходи до ресурсної геополітики, узагальнено міжнародні дослідження та визначено можливості й обмеження використання ресурсів як інструменту впливу. Показано, що концентрація стратегічних ресурсів у країнах BRICS посилює їхню роль у формуванні багатополлярної системи.

Метою статті є дослідження потенціалу природних ресурсів країн об'єднання BRICS як чинника посилення їхнього геополітичного впливу та формування альтернативного полюсу сили в нових геополітичних реаліях.

Методи дослідження

Методологічну основу дослідження становлять системний, порівняльний і геополітичний підходи, а також методи аналізу, синтезу, узагальнення та інтерпретації наукових джерел і статистичних даних.

Системний метод застосовано для комплексного дослідження природно-ресурсного потенціалу держав BRICS як цілісного елемента сучасної геополітики та визначення взаємозв'язку між ресурсною забезпеченістю, економічними можливостями й політичним впливом держав-учасниць. Порівняльний метод дав змогу зіставити ресурсний потенціал країн BRICS із можливостями провідних західних акторів, а також виявити відмінності в зовнішньополітичних підходах і стратегічних інтересах держав об'єднання. Геополітичний підхід використано для оцінки впливу енергетичних ресурсів і критичних мінералів на формування міжнародного балансу сил та визначення ролі BRICS у процесах становлення багатополлярного світового порядку. Метод аналізу та синтезу забезпечив виокремлення основних чинників, що впливають на трансформацію природно-ресурсного потенціалу у механізм геополітичного впливу, а також дозволив сформувати цілісне бачення перспектив розвитку BRICS як альтернативного центру сили. Метод узагальнення застосовано для систематизації наукових підходів до оцінки ресурсного потенціалу держав і формування висновків щодо геополітичних перспектив BRICS. Інтерпретація статистичних даних та сучасних аналітичних матеріалів дала можливість встановити рівень концентрації

стратегічних ресурсів у країнах об'єднання, визначити їхнє значення для глобальних ланцюгів постачання та оцінити потенціал використання ресурсних важелів у міжнародному політичному протистоянні.

Результати дослідження

У сучасних умовах природні ресурси є не лише економічним активом, а й важливим інструментом геополітичного впливу, оскільки контроль над їх видобутком, переробленням та постачанням визначає характер міжнародної взаємодії, рівень залежності держав і стабільність глобальної політичної системи. За даними міжнародних енергетичних досліджень, у 2024 році викопні ресурси забезпечували близько 78% світового енергоспоживання [12; 13], що зберігає їхню критичну роль у глобальній політиці навіть в умовах енергетичного переходу.

У науковій літературі це пояснюється через концепції «ресурсної сили» та «weaponization of resources», які підкреслюють здатність держав використовувати ресурси як інструмент політичного тиску, економічного впливу та формування залежностей [10; 14]. Водночас енергетичний перехід трансформує структуру геополітичної конкуренції: очікується, що попит на критичні мінерали в найближчі десятиліття зросте в 4 – 6 разів, що підсилює їхню роль у глобальній боротьбі за технологічне домінування [13, 14].

Ресурсна база держав BRICS є одним із визначальних чинників їхнього геополітичного позиціонування. За узагальненими оцінками, країни об'єднання забезпечують близько 43,6% світового видобутку нафти, 36% природного газу та понад 78% вугілля, а також контролюють до 70% світових запасів рідкісноземельних металів [15; 16]. Після розширення об'єднання його частка у світових енергетичних і сировинних ринках зростає, що створює передумови для формування нового центру ресурсної сили [17].

Сукупне виробництво та споживання енергії країнами BRICS також свідчить про їхню системну роль у глобальній економіці: у 2024 році вони забезпечували близько 43% світового енергоспоживання [18]. Це значно перевищує показники більшості західних економік і формує передумови для перерозподілу геополітичного впливу.

Особливо важливим є те, що концентрація ресурсів поєднується з контролем над глобальними виробничими ланцюгами. Наприклад, Китай домінує у сфері переробки рідкісноземельних металів, контролюючи понад 80% їх глобального очищення [14], тоді як країни BRICS+ займають провідні позиції у виробництві продовольства [16]. Це формує багатовимірний характер їхнього геополітичного впливу, який виходить за межі суто енергетичної сфери.

Водночас ресурсна потужність BRICS не автоматично трансформується в геополітичну єдність. Попри значний потенціал, об'єднання

характеризується внутрішньою неоднорідністю, що проявляється в різних моделях зовнішньополітичної поведінки та різному рівні готовності до протистояння із Заходом [6; 9]. Це особливо помітно в умовах сучасних конфліктів, де ресурсний чинник є не лише інструментом впливу, але й джерелом внутрішніх суперечностей між учасниками об'єднання.

Для більш ґрунтовного розуміння ролі природноресурсного потенціалу у формуванні економічної та геополітичної ваги держав BRICS доцільним є проведення порівняльного аналізу ресурсної забезпеченості цих країн (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз ресурсної забезпеченості країн BRICS

Країна	Основні природні ресурси	Орієнтовні обсяги видобутку / виробництва	Геополітичне значення ресурсів
Бразилія	Залізна руда, боксити, нафта, біоенергетичні ресурси	виробництво первинної енергії – близько 391 млн тонн нафтового еквівалента на рік	значний експортер сировини; відіграє важливу роль у глобальних ланцюгах постачання металургійної сировини
Росія	Нафта, природний газ, вугілля, нікель, паладій, алмази	видобуток природного газу понад 600 млрд м ³ на рік	один із важливих постачальників енергоресурсів на світові ринки; енергетичні ресурси використовуються як інструмент економічного та політичного впливу
Індія	Вугілля, залізна руда, боксити, марганець	видобуток вугілля понад 600 млн тонн на рік	забезпечує енергетичні потреби економіки, що швидко зростає; посилює свій вплив у глобальному попиті на енергоресурси

Країна	Основні природні ресурси	Орієнтовні обсяги видобутку / виробництва	Геополітичне значення ресурсів
Китай	Вугілля, рідкісноземельні метали, вольфрам, молібден	видобуток вугілля понад 4,5 млрд тонн на рік; домінування в переробленні рідкісноземельних металів	контроль значної частини світового ринку критичних мінералів; важлива роль у технологічних та енергетичних ланцюгах постачання
Південно-Африканська Республіка	Платина, золото, хром, марганець, вугілля	видобуток вугілля понад 230 млн тонн на рік	провідний світовий виробник платинових металів; важливий постачальник стратегічних мінералів для промисловості

Джерело: сформовано автором на основі [12; 13, 14; 19]

Наведена порівняльна характеристика свідчить, що країни BRICS володіють значним природно-ресурсним потенціалом, який охоплює енергетичні ресурси та стратегічні метали. Найбільшими виробниками енергетичних ресурсів у межах об'єднання є Китай та Росія, які відіграють провідну роль у формуванні глобального енергетичного балансу. Водночас Бразилія та Південно-Африканська Республіка володіють значними запасами мінеральних ресурсів, що визначають їхню важливу роль у глобальних ланцюгах постачання промислової сировини. У свою чергу, Індія демонструє високі темпи зростання споживання та видобутку енергоресурсів у зв'язку з динамічним розвитком національної економіки. Концентрація значних запасів природних ресурсів у межах BRICS створює передумови для посилення їхнього впливу на міжнародні ринки енергетики та мінеральної сировини, що сприяє трансформації природних ресурсів із суто економічного активу у важливий інструмент геополітичного впливу.

Розширення об'єднання BRICS у 2024 році шляхом приєднання таких держав, як Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Іран, Єгипет та Ефіопія, суттєво трансформує не лише економічну, а й геополітичну конфігурацію глобальної енергетичної системи. Йдеться про формування потенційно нового центру сили, який концентрує критично важливі ресурси та здатен впливати на глобальні енергетичні потоки, ціноутворення й стратегічні ланцюги постачання.

За сучасними оцінками, після розширення країни BRICS+ забезпечують понад 40 – 45% світового видобутку нафти, контролюють близько 45 – 50% доведених світових запасів нафти та приблизно 35 – 40% запасів природного газу [12; 13]. Крім того, на ці країни припадає понад 40% світового споживання енергії, що формує не лише їхню ресурсну, а й споживчу геополітичну вагу [18]. Така концентрація ресурсів створює об'єктивні передумови для трансформації BRICS у вагомий центр геополітичного впливу.

Інтеграція Саудівської Аравії та Ірану має особливе значення, оскільки ці держави входять до числа основних глобальних виробників нафти. Саудівська Аравія стабільно видобуває близько 10 – 11 млн барелів нафти на добу, тоді як Іран, навіть в умовах санкцій, забезпечує приблизно 3 – 3,5 млн барелів на добу [12; 20]. У поєднанні з ресурсним потенціалом Росії це формує критичну масу енергетичного впливу, яка потенційно здатна змінювати баланс сил на глобальному ринку енергоносіїв.

Водночас саме енергетичний чинник виявляє внутрішні суперечності об'єднання. Сучасна ескалація конфлікту навколо Ірану продемонструвала відсутність єдиної геополітичної позиції BRICS: якщо Іран, Росія та Китай демонструють готовність до стратегічного протистояння з США, то Об'єднані Арабські Емірати й Саудівська Аравія фактично орієнтуються на збереження партнерських відносин із Заходом. Це свідчить про те, що навіть за наявності значного ресурсного потенціалу BRICS не функціонує як єдиний геополітичний актор, що обмежує його здатність конвертувати ресурсну силу в політичну.

Суттєвим є і вплив розширення BRICS на ринок природного газу. Росія та Іран разом контролюють близько 35 – 40% світових запасів газу, що створює потенціал для формування альтернативних енергетичних альянсів і маршрутів постачання [12]. Водночас реалізація цього потенціалу стримується як геополітичними обмеженнями (санкції, конфлікти), так і конкуренцією між самими експортерами.

Розширення BRICS також істотно змінює глобальний баланс сил з огляду на демографічний та економічний потенціал. На країни BRICS+ припадає близько 45 – 47% населення світу та понад 36% глобального ВВП (за ПКС). Зростання попиту на енергоресурси з боку Китаю та Індії стимулює розвиток нової енергетичної інфраструктури та посилює їхній вплив на глобальні ринки [13].

Таким чином, розширення BRICS створює передумови для формування альтернативного центру геополітичної сили, заснованого на концентрації природних ресурсів і контролі над енергетичними потоками. Водночас важливим обмеженням залишається відсутність стратегічної єдності між учасниками об'єднання, що проявляється в різних

зовнішньополітичних орієнтаціях і ставленні до конфронтації із Заходом. Це ставить під сумнів здатність BRICS у короткостроковій перспективі бути консолідованим геополітичним конкурентом країн Заходу, попри значний ресурсний потенціал об'єднання.

У контексті сучасних трансформацій світової енергетичної системи особливої актуальності набуває аналіз впливу розширення об'єднання BRICS на глобальні ринки енергетичних та мінеральних ресурсів. Приєднання нових держав, які володіють значними запасами нафти, природного газу та стратегічних мінералів, суттєво змінює співвідношення сил у міжнародній енергетичній політиці. Розширене об'єднання охоплює країни, які одночасно є великими виробниками та значними споживачами енергоресурсів, що створює передумови для посилення їхнього впливу на формування глобального енергетичного балансу. Для систематизації основних показників та більш наочного відображення змін, які відбуваються на світових ресурсних ринках унаслідок розширення BRICS, доцільно здійснити порівняльний аналіз основних економічних та енергетичних параметрів до та після розширення цього об'єднання. Узагальнення відповідних статистичних даних представлено в таблиці 2.

Таблиця 2. Вплив розширення BRICS+ на глобальні енергетичні та ресурсні ринки

Показник	Значення до розширення BRICS	Значення після розширення BRICS+
Частка у світовому виробництві нафти	близько 20–22 %	понад 40–45 %
Частка світових запасів нафти	близько 25–30 %	понад 45 %
Частка світових запасів природного газу	близько 30 %	близько 35–38 %
Частка населення світу	близько 41 %	понад 45 %
Частка світового ВВП (за ПКС)	близько 32–33 %	приблизно 36–37 %
Контроль над критичними мінералами (платина, рідкісноземельні елементи)	значна частка виробництва	домінування в кількох стратегічних ресурсах

Джерело: сформовано автором на основі [12; 13]

Наведені в таблиці дані свідчать про те, що розширення об'єднання BRICS істотно посилює його позиції в глобальній енергетичній системі.

Після приєднання нових держав частка об'єднання у світовому виробництві нафти та обсягах енергетичних ресурсів значно зростає, що створює передумови для формування потужного гео економічного центру впливу на міжнародні енергетичні ринки. Водночас зростання частки BRICS+ у світовому ВВП та збільшення кількості населення посилює роль цього об'єднання як одного з важливих суб'єктів глобальної економіки. Концентрація значної частини стратегічних ресурсів, зокрема нафти, природного газу й критичних мінералів, у межах розширеного блоку сприяє зміцненню його позицій у світових ланцюгах постачання та формує нові можливості для координації енергетичної політики [12; 21].

Водночас важливе значення має не лише наявність ресурсів, а й спроможність перетворювати їх на інструмент геополітичного впливу. У сучасних умовах це відбувається через декілька механізмів: маніпулювання обсягами постачання, формування альтернативних логістичних маршрутів, укладання довгострокових енергетичних контрактів та використання цінних інструментів як засобу політичного тиску. Саме ці інструменти дозволяють державам перетворювати ресурсний потенціал на важіль впливу в міжнародних переговорах і конфліктах [14].

Показовим прикладом є роль Росії в сучасній геополітичній конфігурації. Володіючи значними запасами нафти та природного газу, держава отримує можливість гнучко реагувати на глобальні кризи, використовуючи енергетичні ресурси як інструмент зовнішньої політики. У контексті ескалації конфлікту навколо Ірану енергетичний чинник набуває особливого значення: скорочення пропозиції на ринку та ризики порушення постачань через регіон Близького Сходу підвищують стратегічну вагу альтернативних постачальників, серед яких важливе місце займає саме Росія.

У таких умовах Росія може використовувати свої енергетичні ресурси як інструмент геополітичного торгу, при чому як у взаємодії зі своїми партнерами у BRICS Китаєм та Іраном, так і із конкурентами об'єднання — зокрема, зі США. З одного боку, Росія прагне посилити конкурентні позиції своїх стратегічних партнерів у BRICS, зокрема, через забезпечення стабільних постачань енергоносіїв до Китаю, що дозволяє суттєво знизити залежність Пекіна від західних енергетичних ринків, або шляхом підтримки Ірану через координацію енергетичної політики та обмеження конкуренції на ринку нафти, що може використовуватися останнім як інструмент протидії санкційному тиску з боку США [13]. Однак, з іншого боку, Росія не уникає, а інколи — навпаки — інтенсифікує свою енергетичну співпрацю із геополітичними конкурентами BRICS. Зокрема, після початку військової операції США та Ізраїлю проти Ірану, останній у якості захисту обрав тактику світової енергетичної кризи — заблокував прохід нафтових танкерів через Ормузьку протоку. Саме через цю протоку до початку військового

конфлікту між США та Іраном здійснювалось до 27% усього світового експорту нафти морем за добу [22]. За логікою Ірану, блокада протоки мала спричинити серйозну кризу на світовому ринку енергоресурсів, що, у свою чергу, мало підштовхнути США до зупинки збройної агресії. План Ірану щодо дестабілізації світового постачання нафти мав миттєвий ефект — ціна 1 бареля нафти марки Brent зростає щонайменше на 30% [23]. Однак, замість того, щоб підіграти своєму ключовому союзнику у BRICS, Росія вирішила скористатись ситуацією для стабілізації власної мілітаризованої економіки. У РФ погодились на пропозицію США — збільшити обсяги експорту власної нафти, в обмін на тимчасове послаблення санкцій, тим самим ослабивши геополітичну позицію Ірану. Не підтримав енергетичний шантаж Ірану й інший його стратегічний союзник у BRICS — Китай. Під час гарячої фази конфлікту, Китай тиснув на Іран, щоб той не атакував танкери із нафтою, які прямують через протоку [23]. Водночас офіційний Пекін обмежився стриманою заявою із закликом до деескалації та відновлення мирного діалогу [17]. Такі флуктуації в діях ключових країн BRICS наочно демонструють відсутність скоординованої геополітичної стратегії об'єднання, що ставить під сумнів його реальні спроможності щодо протидії колективному Заходу.

Внутрішня неоднорідність об'єднання ще більш яскраво проявляється у діях країн, які лише нещодавно долучились до нього (в межах розширеного формату BRICS+). Наприклад, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, попри участь у розширеному об'єднанні, зберігають тісні економічні та безпекові зв'язки із Заходом і не зацікавлені в різкому загостренні конфронтації. Це обмежує можливості BRICS діяти як консолідований енергетичний блок і знижує ефективність використання ресурсного потенціалу як єдиного геополітичного інструменту.

Таким чином, економічний капітал BRICS у вигляді природних ресурсів може трансформуватися в геополітичний вплив лише за умови високого рівня координації політики держав-учасниць. Наразі ж цей процес має фрагментарний характер: окремі країни, насамперед Росія та Китай, активно використовують ресурсні інструменти в геополітичному протистоянні, тоді як інші учасники об'єднання дотримуються більш прагматичної або нейтральної позиції. Це свідчить про те, що потенціал BRICS як центру геополітичної сили значно залежить не лише від ресурсної бази, а й від здатності до стратегічної консолідації в умовах глобальних криз.

Окремого значення в контексті трансформації економічного потенціалу BRICS у геополітичний вплив набуває залежність провідних західних держав від імпорту критичної сировини. Йдеться насамперед про стратегічні мінерали, зокрема рідкісноземельні елементи, а також літій, кобальт, нікель, платину, які є базовими для функціонування високотехнологічних

галузей, оборонної промисловості та енергетичного переходу. За сучасними оцінками, значна частина видобутку та переробки таких ресурсів зосереджена саме в країнах BRICS або державах, що входять до орбіти їхнього економічного впливу [14; 19].

Зокрема, Китай контролює до 60 — 70% світового виробництва та понад 80% переробки рідкісноземельних металів, тоді як Південно-Африканська Республіка забезпечує близько 70% світового видобутку платинових металів. Водночас Росія займає провідні позиції у виробництві нікелю, паладію й інших стратегічних ресурсів, які є критично важливими для автомобільної, оборонної та електронної промисловості. Така концентрація ресурсів зумовлює формування структурної залежності країн Заходу, зокрема держав Європейського Союзу, від постачання з країн BRICS.

У геополітичному вимірі ця залежність трансформується в потенційний інструмент тиску. Обмеження експорту критичних мінералів, перегляд умов контрактів або створення штучних перешкод у ланцюгах постачання можуть суттєво впливати на економічну стабільність і технологічний розвиток західних країн. Наприклад, вже сьогодні політика експортного контролю Китаю щодо рідкісноземельних металів демонструє здатність використовувати ресурсний чинник як інструмент геополітичного впливу у відповідь на торговельні й технологічні обмеження з боку США [14].

Для країн BRICS така ситуація створює можливості для формування асиметричної геополітичної переваги. Зокрема, у відносинах із Європейським Союзом залежність від імпорту критичної сировини може використовуватися як інструмент непрямого впливу на політичні рішення. Ідеться не лише про енергетичну сферу, а й про ширший комплекс питань — від санкційної політики до регулювання торгівлі та технологічного співробітництва. У разі загострення міжнародної ситуації, як це спостерігається в умовах конфлікту навколо Ірану, країни BRICS потенційно можуть координувати свої дії з метою посилення тиску на західні економіки через обмеження доступу до стратегічних ресурсів.

Водночас результативність цього інструменту істотно залежить від узгодженості дій усередині BRICS. Попри наявність об'єктивних передумов для використання «ресурсної зброї», різні зовнішньополітичні орієнтації держав-учасниць обмежують можливість проведення єдиної політики. Проте навіть фрагментарне використання ресурсного чинника окремими країнами об'єднання вже створює суттєві ризики для Заходу, змушуючи його адаптувати власні стратегії безпеки, диверсифікувати постачання та враховувати геополітичні амбіції країн BRICS у процесі прийняття рішень.

Таким чином, залежність Заходу від критичної сировини з країн BRICS формує не лише економічну, а й стратегічну вразливість, яка може

бути використана як інструмент геополітичного впливу. Це посилює позиції BRICS у глобальному протистоянні та створює передумови для перегляду наявного балансу сил на світовій геополітичній арені.

Однак поряд із внутрішніми суперечностями об'єднання BRICS не менш важливим чинником сучасної геополітичної трансформації є зростання неоднорідності самого Заходу. Традиційна модель західної єдності, яка протягом тривалого часу базувалася на стратегічному лідерстві США та узгодженості дій із союзниками, поступово зазнає змін. У сучасних умовах спостерігається тенденція до більш автономної та прагматичної зовнішньої політики США, що не завжди враховує інтереси основних партнерів, зокрема Європейського Союзу, Японії та Канади.

Зазначена трансформація проявляється в переорієнтації американської геополітичної стратегії на захист власних національних інтересів, навіть через послаблення координації з союзниками. Це, зокрема, стосується енергетичної політики, санкційного тиску та підходів до врегулювання міжнародних конфліктів. У результаті формується ситуація, за якої західні партнери змушені адаптувати свою політику до нових умов, шукаючи альтернативні канали економічної та політичної взаємодії.

Показовим прикладом такої фрагментації є сучасний конфлікт навколо Ірану. Активна позиція США та їхнього союзника Ізраїлю в цьому протистоянні не отримала повноцінної та однозначної підтримки з боку всіх західних партнерів. Більшість держав Європейського Союзу зайняли стриману позицію, надаючи перевагу дипломатичним механізмам врегулювання та уникаючи прямого залучення до ескалації конфлікту. Подібну обережність демонструють також Японія та Канада, що свідчить про відсутність консолідованої стратегії Заходу у кризових ситуаціях.

Крім того, енергетичний чинник у цьому конфлікті додатково підсилює розбіжності між союзниками. Зростання цін на енергоносії та ризики порушення постачання через регіон Близького Сходу змушують європейські країни балансувати між підтримкою стратегічного партнерства із США та необхідністю забезпечення власної енергетичної безпеки. У цих умовах окремі держави Заходу фактично змушені розширювати економічну взаємодію з альтернативними постачальниками, серед яких важливу роль відіграють Китай та Росія.

Таким чином, дії США, спрямовані на реалізацію власних геополітичних пріоритетів, парадоксально можуть сприяти посиленню позицій їхніх стратегічних конкурентів. Ослаблення координації всередині західного блоку створює додаткові можливості для Китаю та Росії розширювати свій вплив через економічні, енергетичні та дипломатичні канали. Це проявляється в зростанні ролі альтернативних фінансових механізмів, розширенні

торговельних зв'язків та посиленні політичного діалогу між країнами Глобального Півдня та окремими державами Заходу.

Отже, сучасна геополітична картина світу характеризується одночасною фрагментацією як BRICS, так і Заходу. Водночас на відміну від BRICS, де неоднорідність зумовлена відмінністю політичних систем та стратегічних інтересів, у західному блоці вона дедалі більше пов'язана з трансформацією ролі США як глобального лідера. Це створює нову конфігурацію міжнародних відносин, у якій жоден із центрів сили не володіє повною внутрішньою єдністю, що, відповідно, надає можливості для гнучких геополітичних маневрів із боку держав-членів BRICS.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу встановити, що природні ресурси в сучасній системі міжнародних відносин є не лише економічним активом, а й важливим інструментом геополітичного впливу. Виявлено, що концентрація значних запасів енергетичних ресурсів і критичних мінералів у країнах BRICS формує передумови для посилення ролі об'єднання у глобальному балансі сил та розширення його впливу на світові ринки енергоносіїв і стратегічної сировини. Доведено, що контроль над ключовими сегментами глобальних ланцюгів постачання надає окремим державам BRICS можливість використовувати ресурсний чинник як механізм економічного та політичного впливу.

Встановлено, що розширення BRICS у 2024 році сприяло зміцненню його ресурсної та демографічної бази, що посилило потенціал об'єднання як альтернативного центру сили в багатополлярній системі міжнародних відносин. Водночас з'ясовано, що наявність потужного природно-ресурсного потенціалу не забезпечує автоматичної трансформації BRICS у консолідований геополітичний блок. Основними стримувальними чинниками визначено внутрішню неоднорідність об'єднання, відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях держав-учасниць та відсутність узгодженої геостратегічної позиції щодо основних міжнародних конфліктів.

Продемонстровано, що конфлікт навколо Ірану став показовим прикладом обмеженої здатності BRICS до формування єдиної політичної позиції, попри наявність спільних економічних інтересів і значного ресурсного потенціалу. Водночас виявлено тенденцію до посилення фрагментації західного блоку, що виявляється в зниженні рівня стратегічної координації між США та їхніми союзниками.

Обґрунтовано, що залежність західних економік від критичної сировини, значна частина якої зосереджена у країнах BRICS, створює додаткові інструменти геополітичного впливу для держав об'єднання та формує структурну вразливість країн Заходу. Це зумовлює необхідність врахування

інтересів держав BRICS у процесі формування зовнішньоекономічної та безпекової політики провідних світових акторів.

Узагальнено, що BRICS має значний потенціал для посилення власної ролі у світовій політиці та формування альтернативного центру геополітичного впливу. Однак реалізація цього потенціалу безпосередньо залежить від рівня стратегічної координації між державами-учасницями, здатності подолати внутрішні суперечності та виробити спільну модель геополітичної поведінки в умовах трансформації сучасного світового порядку.

Список посилань

1. Буряченко О. В. Сучасні виклики глобальної безпеки: енергетичні, економічні, продовольчі аспекти. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2024. № 3 (63). С. 28 – 34. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3\(63\).313491](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3(63).313491)
2. Жаровська І., Бобко А. Енергетична безпека України: екологічні та військові загрози. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2024. Т. 11. № 3 (43). С. 46 – 51. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046>
3. Іванок Д. В. Геополітичне змагання за ресурси Арктики як чинник зміни глобального балансу сил. Український політико-правовий дискурс. 2025. Вип. 3. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15968352>
4. Іванок Д. В. Рідкоземельні метали як чинник геополітики. Національні інтереси України. 2026. № 2 (19). С. 1735 – 1752. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2\(19\)-1735-1752](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2(19)-1735-1752)
5. Іванок Д. В. Роль енергетичних ресурсів у формуванні зовнішньополітичної доктрини Росії після 2014 року. Національні інтереси України: науково-практичний журнал. 2025. № 7(12). С. 760 – 774. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7\(12\)-760-774](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7(12)-760-774)
6. Кусакова Ю. О. Основні тенденції глобалізаційних перетворень на фоні розвитку BRICS та його вплив на повоєнне відновлення економіки України на макрорівні. Економіка та суспільство. 2024. № 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-3>
7. Ahmad I., Haider A., Afzal J. The geopolitical and economic impact of BRICS on the Middle East. FWU Journal of Social Sciences. 2024. Vol. 18. № 4. P. 80 – 95. DOI: <https://doi.org/10.51709/19951272/Winter2024/6>
8. Dincă M. Geopolitics of international relations from the perspective of the conflict in Ukraine. International Journal of Legal and Social Order. 2024. Vol. 5. № 1. P. 190 – 204. DOI: <https://doi.org/10.55516/ijlso.v5i1.296>

9. Kuzemko C., Blondeel M., Bradshaw M., Bridge G., Faigen E., Fletcher L. Rethinking energy geopolitics: Towards a geopolitical economy of global energy transformation. *Geopolitics*. 2025. Vol. 30. № 2. P. 531 – 565. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2024.2351075>
10. Lee W. H., Husaini D. H., Lean H. H., Lim G. T. The role of critical mineral prices and geopolitical risk in shaping renewable energy poverty. *Discover Sustainability*. 2025. № 6. Article 623. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01429-w>
11. Müller M. Between global geopolitics and national interests: BRICS cooperation in the mineral sector. *South African Journal of International Affairs*. 2025. Vol. 32. № 1 – 2. P. 215 – 241. DOI: <https://doi.org/10.1080/10220461.2025.2519981>
12. Statistical review of world energy 2024. Energy Institute: вебсайт. 2024. URL: <https://www.energyinst.org/statistical-review> (дата звернення: 20.03.2026).
13. World energy outlook 2024. International Energy Agency: вебсайт. 2024. URL: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2024> (дата звернення: 20.03.2026).
14. Vivoda V., Matthews R., McGregor N. A critical minerals perspective on the emergence of geopolitical trade blocs. *Resources Policy*. 2024. Vol. 89. Article 104587. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104587>
15. BRICS Data. BRICS brasil 2025: вебсайт. 2025. URL: <https://brics.br/en/about-the-brics/brics-data> (дата звернення: 20.03.2026).
16. The Brics+: Towards Unlimited Domination of Commodity Markets? IRIS: вебсайт. 2024. URL: <https://www.iris-france.org/en/186697-les-brics-vers-une-domination-sans-limites-sur-les-marches-des-matieres-premieres-2/> (дата звернення: 20.03.2026).
17. BRICS expansion and the future of world order: Perspectives from member states, partners, and aspirants. Carnegie Endowment for International Peace: вебсайт. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/03/brics-expansion-and-the-future-of-world-order-perspectives-from-member-states-partners-and-aspirants> (дата звернення: 20.03.2026).
18. Total energy consumption. Enerdata: вебсайт. 2025. URL: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html> (дата звернення: 20.03.2026).
19. Foreign Minister Wang Yi meets the press. Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China: вебсайт. 2026. URL: <https://www.>

- fmprc.gov.cn/eng/wjb/wjbz/hd/202603/t20260308_11870452.html (дата звернення: 20.03.2026).
20. OPEC Annual Statistical Bulletin. OPEC: вебсайт. 2024. URL: <https://www.opec.org/assets/assetdb/asb-2024.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
 21. World economic outlook. International Monetary Fund, 2024. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2024/october/english/text.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
 22. World oil transit chokepoints: Strait of Hormuz analysis. U.S. Energy Information Administration: вебсайт. 2025. URL: https://www.eia.gov/international/analysis/special-topics/World_Oil_Transit_Chokepoints (дата звернення: 20.03.2026).
 23. Short-term energy outlook: Global oil demand and price analysis. U.S. Energy Information Administration: вебсайт. 2026. URL: <https://www.eia.gov/outlooks/steo/> (дата звернення: 20.03.2026).

References

1. Buriachenko, O. V. (2024). Contemporary challenges of global security: energy, economic, and food aspects. *Bulletin of NTUU "KPI". Political Science. Sociology. Law*, 3(63), 28 – 34 [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3\(63\).313491](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3(63).313491) [in Ukrainian].
2. Zharovska, I., & Bobko, A. (2024). Energy security of Ukraine: environmental and military threats. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences*, 11(3(43)), 46 – 51. <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046> [in Ukrainian].
3. Ivanok, D. V. (2025). Geopolitical competition for Arctic resources as a factor in changing the global balance of power. *Ukrainian political and legal discourse*, 3. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15968352> [in Ukrainian].
4. Ivanok, D. V. (2026). Rare earth metals as a factor of geopolitics. *National interests of Ukraine*, 2(19), 1735 – 1752. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2\(19\)-1735-1752](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2(19)-1735-1752) [in Ukrainian].
5. Ivanok, D. V. (2025). The role of energy resources in shaping Russia's foreign policy doctrine after 2014. *National interests of Ukraine*, 7(12), 760 – 774. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7\(12\)-760-774](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7(12)-760-774) [in Ukrainian].
6. Kusakova, Yu. O. (2024). Main trends of globalization transformations in the context of BRICS development and its impact on Ukraine's post-war economic recovery at the macro level. *Economy and society*, 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-3> [in Ukrainian].

7. Ahmad, I., Haider, A., & Afzal, J. (2024). The geopolitical and economic impact of BRICS on the Middle East. *FWU Journal of Social Sciences*, 18(4), 80 – 95. <https://doi.org/10.51709/19951272/Winter2024/6>
8. Dincă, M. (2024). Geopolitics of international relations from the perspective of the conflict in Ukraine. *International Journal of Legal and Social Order*, 5(1). <https://doi.org/10.55516/ijlso.v5i1.296>
9. Kuzemko, C., Blondeel, M., Bradshaw, M., Bridge, G., Faigen, E., & Fletcher, L. (2025). Rethinking energy geopolitics: Towards a geopolitical economy of global energy transformation. *Geopolitics*, 30(2), 531 – 565. <https://doi.org/10.1080/14650045.2024.2351075>
10. Lee, W. H., Husaini, D. H., Lean, H. H., & Lim, G. T. (2025). The role of critical mineral prices and geopolitical risk in shaping renewable energy poverty. *Discover Sustainability*, 6, Article 623. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01429-w>
11. Müller, M. (2025). Between global geopolitics and national interests: BRICS cooperation in the mineral sector. *South African Journal of International Affairs*, 32(1 – 2), 215 – 241. <https://doi.org/10.1080/10220461.2025.2519981>
12. Energy Institute. (2024). Statistical review of world energy 2024. Retrieved from <https://www.energyinst.org/statistical-review>
13. International Energy Agency. (2024). World energy outlook 2024. Retrieved from <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2024>
14. Vivoda, V., Matthews, R., & McGregor, N. (2024). A critical minerals perspective on the emergence of geopolitical trade blocs. *Resources Policy*, 89, Article 104587. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104587>
15. BRICS Brasil 2025 (2025). BRICS Data. Retrieved from <https://brics.br/en/about-the-brics/brics-data>
16. IRIS. (2024). The BRICS+: Towards unlimited domination of commodity markets? Retrieved from <https://www.iris-france.org/en/186697-les-brics-vers-une-domination-sans-limites-sur-les-marches-des-matieres-premieres-2/>
17. Carnegie Endowment for International Peace (2025). BRICS expansion and the future of world order: Perspectives from member states, partners, and aspirants. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/research/2025/03/brics-expansion-and-the-future-of-world-order-perspectives-from-member-states-partners-and-aspirants>

18. Enerdata. (2025). Total energy consumption. Retrieved from <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html>
19. Foreign Minister Wang Yi meets the press (2026). Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. Retrieved from https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/wjbz/hd/202603/t20260308_11870452.html
20. OPEC. (2024). OPEC annual statistical bulletin. Retrieved from <https://www.opec.org/assets/assetdb/asb-2024.pdf>
21. World economic outlook (2024). International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2024/october/english/text.pdf>
22. U.S. Energy Information Administration. (2025). World oil transit chokepoints: Strait of Hormuz analysis. U.S. Department of Energy. Retrieved from https://www.eia.gov/international/analysis/special-topics/World_Oil_Transit_Chokepoints
23. U.S. Energy Information Administration. (2026). Short-term energy outlook: Global oil demand and price analysis. Retrieved from <https://www.eia.gov/outlooks/steo/>

Dmytro Ivanok

*Candidate of Sciences (Geography), Doctoral Student
of the Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

<https://orcid.org/0009-0009-7744-8368>

e-mail: dmytro.ivanok@gmail.com

**THE NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF BRICS MEMBER
COUNTRIES AS THE BASIS FOR THE FORMATION OF A
COMMON GEOPOLITICAL POLE
COUNTERACTING THE WEST**

Abstract

The article explores the natural resource potential of the BRICS nations as a factor in the formation of an alternative geopolitical center of power amidst the transformation of the contemporary world order. A comprehensive analysis was conducted on the role of energy resources and critical minerals in ensuring economic development and strengthening the geopolitical influence of the BRICS states. Special attention is paid to the association's ability to transform its resource potential into an effective instrument of geopolitical confrontation with the West under current crisis conditions, including the conflict surrounding Iran.

As a result of the study, it was established that the concentration of significant reserves of energy resources and critical minerals in BRICS countries creates objective prerequisites for strengthening their geopolitical influence through the control of global supply chains and the creation of new economic dependencies in world markets. It was found that the natural resource potential of the BRICS states is an important prerequisite for the formation of a multipolar model of world order. The study substantiates that the internal heterogeneity of the association, differences in the foreign policy orientations of member states, and the lack of a coordinated geostrategic policy significantly limit the possibilities of transforming BRICS into a consolidated geopolitical bloc. It was determined that the effectiveness of using resource potential as a political influence tool

directly depends on the level of strategic coordination among member states. The main factors contributing to or hindering the conversion of natural resources into an instrument of geopolitical influence in conditions of global instability are outlined. Approaches to assessing the BRICS resource potential in the context of modern competition with West are summarized, demonstrating the interconnectedness between resource security, economic self-sufficiency, and the association's geopolitical ambitions.

Keywords: BRICS; geopolitics of resources; critical minerals; geopolitical confrontation; energy security; geopolitical poles of power.

Надійшла до редакції/ Received: 27.03.2026

Прорецензовано/ Revised: 11.04.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 24.05.2026